

Instytut Chemii UMCS
Zakład Chemii Nieorganicznej i Ogólnej

Jan HARKOT, Włodzimierz HUBICKI

Badania nad rozpuszczalnością benzylanów niektórych pierwiastków ziem rzadkich

Исследования растворимости бензилатов некоторых редкоземельных элементов

Investigations on the Solubility of Benzilates of Some Rare Earth Elements

Benzylany pierwiastków ziem rzadkich są mało znane. W literaturze spotyka się wzmianki o trójpodstawnym benzilanie La^{3+} [1-3], Eu^{3+} [4], Nd^{3+} i Er^{3+} [5]. Jantsch [6] stwierdził, że benzylany pierwiastków grupy cerowej i itru trudno rozpuszczają się w wodzie, łatwo w alkoholu, chloroformie i czterochlorku węgla. W oparciu o frakcjonowane wytrącanie benzylanów pierwiastków ziem rzadkich wykazano [7], że rozpuszczalność tych soli maleje wraz z rosnącą liczbą porządkową lantanowca.

Celem tej pracy było otrzymanie benzylanów La^{3+} , Pr^{3+} , Nd^{3+} , Sm^{3+} , Y^{3+} i zbadanie ich rozpuszczalności w wodzie, alkoholu metylowym i roztworach wodno-alkoholowych o różnej zawartości metanolu oraz porównanie rozpuszczalności tych soli z odpowiednimi glikolanami, mleczanami, α -hydroksyzizomaślanami i migdalanami.

CZĘŚĆ DOŚWIADCZALNA

O d c z y n n i k i. Kwas benzylowy cz. produkcji Fluka oczyszczano przez krystalizację z benzenu i wody. Benzilan amonowy sporządzano przez zobojętnienie wodnej zawiesiny kwasu benzylowego stechiometryczną ilością wody amoniakalnej. Tlenki pierwiastków ziem rzadkich (przr) o czystości 99,8-99,9% otrzymano w Zakładzie Chemii Nieorganicznej i Ogólnej UMCS. Pozostałe odżywniki były produkcji POCH o czystości cz.d.a.

P r e p a r a t y k a s o l i. Tlenki przr przeprowadzono w chlorki przez ich rozpuszczenie w 2 N HCl i powolne odparowanie w celu usunięcia nadmiaru kwasu. Chlorki otrzymane z 10g tlenków rozpuszczano w 1 dm³ wody redestylowanej. Następnie do roztworu chlorków o pH 3 dodawano przy ciągłym mieszaniu i z szybkością około 5 cm³/min 0,25 N benzilan amonowy w ilości nieco większej niż stechiometryczna w przeliczeniu na sól trójpodstawną. Wytrącone osady mieszano z ługiem macierzystym w czasie 3-4 godz., po czym sączono, przemywano wodą i suszono w temp. 40°C.

B a d a n i a r o z p u s z c z a l n o ś c i. Wysuszone sole umieszczano w erlenmajerce ze szklanym korkiem i dodawano 200 cm³ rozpuszczalnika. Zawiesinę mieszano 24 godz. i sączono przez lejek Schotta G-4. Z przesączu pobierano trzy jednakowe (50,00 cm³) porcje nasyconego roztworu i oznaczano w nich zawartość pierwiastka za pomocą wersenianu dwusodowego. Roztwory wodno-alkoholowe otrzymywano przez zmieszanie w kolbie miarowej dokładnie odmierzonych objętości wody redestylowanej z metanolem. Współczynnik rozpuszczalności K_R [8] wyliczano ze wzoru:

$$K_R = \frac{R_A}{R_B}$$

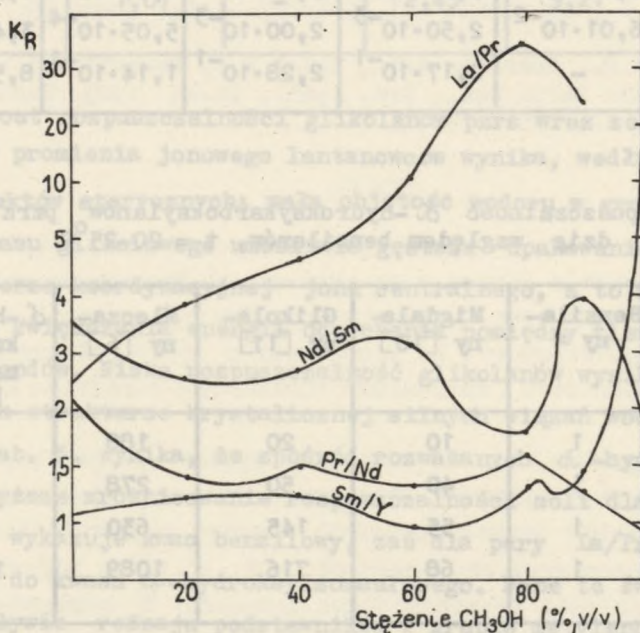
gdzie: R_A i R_B - rozpuszczalność soli w M/dm³ z kolejnym pierwiastkiem z szeregu lantanowcowego.

OMÓWIENIE WYNIKÓW I DYSKUSJA

Dane zestawione w tab. 1 wskazują, że rozpuszczalność benzilanów przr. w wodzie jest znacznie zróżnicowana, np. rozpuszczalność benzilanu lantanu wynosi $4,70 \cdot 10^{-4} \text{ M/dm}^3$ i jest około 20 razy większa od rozpuszczalności benzilanu samaru. Stwierdzono także, że przy niskich zawartościach metanolu w wodzie (do około 40 %) benzilany rozpuszczają się trudniej niż w wodzie. Począwszy od około 60 % zawartości metanolu, rozpuszczalność benzilanów szybko wzrasta, szczególnie benzilanu lantanu.

W całym zakresie stężeń alkoholu metylowego (ryc. 1) na krzywych współczynników rozpuszczalności widoczne są dwa maksima dla par: Pr/Nd, Nd/Sm, Sm/Y i jedno dla pary La/Pr. Występowanie tych maksimów wiąże się przypuszczalnie z procesami dehydratacyjno-solwatacyjnymi [8].

Ryc. 1. Wpływ wzrastającej zawartości procentowej metanolu w wodzie na współczynniki rozpuszczalności (K_R) benzilanów pierwiastków ziem rzadkich

Badania wykazały (tab. 2), że benzylany przr są trudniej rozpuszczalne niż glikolany, mleczań, α -hydroksyzomaślany i migdalań, a sole te tworzą szereg o wzrastającej rozpuszczalności: benzylany < migdalań < glikolany < mleczań < α -hydroksyzomaślany.

Tab. 1. Rozpuszczalność benzylanów przr w wodzie, metanolu i roztworach wodno-alkoholowych, $t = 18-21^{\circ}\text{C}$

Stężenie metanolu (% v/v)	Rozpuszczalność benzylanów, M/dm^3				
	La	Pr	Nd	Sm	Y
H_2O	$4,70 \cdot 10^{-4}$	$1,94 \cdot 10^{-4}$	$8,61 \cdot 10^{-5}$	$2,37 \cdot 10^{-5}$	$2,22 \cdot 10^{-5}$
20	$3,27 \cdot 10^{-4}$	$8,50 \cdot 10^{-5}$	$6,09 \cdot 10^{-5}$	$2,43 \cdot 10^{-5}$	$2,00 \cdot 10^{-5}$
40	$4,07 \cdot 10^{-4}$	$8,75 \cdot 10^{-5}$	$5,86 \cdot 10^{-5}$	$2,20 \cdot 10^{-5}$	$1,76 \cdot 10^{-5}$
60	$1,58 \cdot 10^{-3}$	$1,56 \cdot 10^{-4}$	$1,20 \cdot 10^{-4}$	$3,82 \cdot 10^{-5}$	$3,98 \cdot 10^{-4}$
80	$1,70 \cdot 10^{-2}$	$5,01 \cdot 10^{-4}$	$3,18 \cdot 10^{-4}$	$1,77 \cdot 10^{-4}$	$1,34 \cdot 10^{-4}$
90	$6,01 \cdot 10^{-2}$	$2,50 \cdot 10^{-3}$	$2,00 \cdot 10^{-3}$	$5,05 \cdot 10^{-4}$	$3,49 \cdot 10^{-4}$
100	-	$2,17 \cdot 10^{-1}$	$2,28 \cdot 10^{-1}$	$1,14 \cdot 10^{-1}$	$8,53 \cdot 10^{-3}$

Tab. 2. Rozpuszczalność α -hydroksykarboksylanów przr w wodzie względem benzylanów, $t = 20-25^{\circ}\text{C}$

Jon metalu	Benzylany *	Migdalań [10]	Glikolań [11]	Mleczań [6]	α -hydroksyzomaślany [12]
La	1	10	20	188	579
Pr	1	40	50	278	603
Nd	1	55	145	630	863
Sm	1	68	716	1089	1338

* Rozpuszczalność poszczególnych benzylanów przyjęto jako 1.

Rozpuszczalność benzilanów w wodzie, jak wskazują dane zestawione w tab. 3., maleje wraz ze zmniejszaniem się promienia jonowego lantanowców (wartość K_R większa od 1). Podobnie kształtuje się rozpuszczalność α -hydroksyzomasianów, mleczanów, częściowo migdalanów, a wyjątek stanowią glikolany.

Tab. 3. Współczynniki rozpuszczalności α -hydroksykarboksylanów dla niektórych par przrz, $t = 20-25^\circ\text{C}$

Para Ln/Ln	Współczynniki rozpuszczalności, K_R				
	Benzilany	Migdala- ny [10]	Glikola- ny [11]	Mlecz- ny [6]	α -hy- drok- sy- zoma- s- iany [12]
Ia/Pr	2,42	0,63	0,93	1,63	2,83
Pr/Nd	2,25	1,60	0,78	1,00	1,56
Nd/Sm	3,63	2,94	0,73	2,10	2,06
Sm/Y	1,07	-	2,43	9,21	3,03

Wzrost rozpuszczalności glikolanów przrz wraz ze zmniejszaniem się promienia jonowego lantanowców wynika, według Grenthe'a [9], z efektów sterycznych; mała objętość wodoru w grupie metylenowej kwasu glikolowego umożliwia gęstsze upakowanie się ligandów w sferze koordynacyjnej jonu centralnego, a to z kolei prowadzi do zwiększenia energii odpychania pomiędzy tlenami sąsiednich ligandów. Niska rozpuszczalność glikolanów wynika z istnienia w ich strukturze krystalicznej silnych wiązań wodorowych.

Z tab. 3. wynika, że spośród rozważanych α -hydroksykwasów najwyższe zróżnicowanie rozpuszczalności soli dla pary Pr/Nd i Nd/Sm wykazuje kwas benzylowy, zaś dla pary Ia/Pr zbliżone jest ono do kwasu α -hydroksyzomasianowego. Dane te świadczą o dużym wpływie rodzaju podstawników w grupie metylenowej kwasu glikolowego na różnicowanie rozpuszczalności soli poszczególnych par przrz. Czynnikiem, które przypuszczalnie rządzą rozpuszczalnością α -hydroksykarboksylanów przrz, są głównie efekty

стерычные подставников węglowodorowych, a także możliwość ich uczestniczenia w tworzeniu wiązania wodorowego.

PIŚMIENNICTWO

1. Gupta S.S., Mukerjee D.: *Fresenius Z. Anal. Chem.* **233**, 20 (1967).
2. Gupta S.S., Mukerjee D.: *Chim. Anal. (Paris)* **49**, 517, (1967).
3. Gupta S.S., Mukerjee D.: *Mikrochim. Acta* **763** (1967).
4. Mc Coy: *J. Am. Chem. Soc.* **61**, 2455 (1939).
5. Мищенко В.Т., Ламакина Е.Г., Полуектов Н.С.: *Жур. неорг. хим.* **19**, 2106 (1974).
6. Jantsch G.: *Z. Anorg. Allg. Chem.* **153**, 9 (1926).
7. Hubicki W., Harkot J.: *Zjazd Naukowy PTCh i SITPCHEM, Lublin, 6-8 IX 1973. Streszczenia komunikatów, s. 55.*
8. Harkot J.: *Praca doktorska UMCS, Lublin* 1977.
9. Grenthe I.: *Acta Chem. Scand.* **23**, 1752 (1969); **25**, 3347, 3721 (1971).
10. Пиркес С.Б., Красовская Т.А.: *Исследования в области химии редкозем. элементов, Саратов* 1969.
11. Jantsch G., Grunkraut A.: *Z. Anorg. Allg. Chem.* **79**, 305 (1913).
12. Powell J.E., Karraker R.H., Kolat R.S., Farrell J.L.: *Proc. Conf. Rare Earth Res., 3rd, April, 21-24 1963, Rare Earth Research II, 505* (1964).

РЕЗКМЕ

Исследовано растворимость бензилатов La, Pr, Nd, Sm и Y в воде, метаноле и смесях вода-метанол. Бензилаты редкоземельных элементов наиболее растворимы в воде среди солей с α -оксикислотами; растворимость их возрастает в следующей последовательности: бензилаты < миндалаты < гликолаты < молочаты < α -оксизомаслаты.

Подтверждено, что на основе "коэффициента растворимости" K_R (частное растворимости соли следующим элементом в шеренге лантанидов) можно охарактеризовать влияние качества растворителя и углеводородных заместителей ($-\text{CH}_3$; $-\text{C}_6\text{H}_5$) на эффективность распределения редкоземельных элементов с применением α -оксикислот.

SUMMARY

The solubilities of benzilates of La, Pr, Nd, Sm and Y in water, methyl alcohol and the mixtures of water-alcohol have been determined. Of all, so far known, salts with α -hydroxycarboxylic acids, benzilates of rare earths elements are the least soluble in water. The solubility of the salts increases in the order: benzilates < mandelates < glicolates < lactates < α -hydroxyisobutyrate.

On the basis of "the coefficient of solubility" (K_R - ratio of salt solubility with the sequent element in the lanthanide order), it has been found out that it is possible to define the influence of a change of the solvent properties and of the hydrocarbon substituents ($-\text{CH}_3$, $-\text{C}_6\text{H}_5$) on the separation effectiveness of the rare earths elements by using α -hydroxycarboxylic acids.

